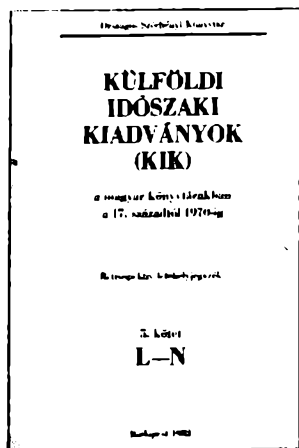


# SZEMLE



**Külföldi időszaki kiadványok (KIK) a magyar könyvtárakban a 17. századtól 1970-ig.** Retrospektív lelőhelyjegyzék. 5. kötet. L–N + Kiegészítő kötet. Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 1982.

Széchényi Ferenc gyűjteményének darabjairól nyomtatott jegyzéket készítettett: "Lássák a nyugati műveltebb államok lakói, hogy Magyarország nem szegény a kultúremlékekben, s vére hullása mellett anyagilag is sokat áldozott a művelődés terjesztésének szolgálatában."\* S elküldte a katalógust szerte az országban azoknak, akiktől a művelődés széles körű előmozdítását remélte. Széchényi tehát nemcsak a patriotika-gyűjtemény alapjait fektette le, hanem egyúttal megindította azt a kiadványsorozatot is, amelyek

egyik új darabja a *Külföldi időszaki kiadványok (KIK) a magyar könyvtárakban a 17. századtól 1970-ig* című retrospektív lelőhelyjegyzék. Ennek első két, most megjelent kötete méltán került a nélkülözhetetlen kézikönyvek polcára.

Tudjuk, hogy a már egy évszázada időszakos kiadványnak keresztelt dokumentumfajta sokáig mellőzött szerepet játszott a könyvtárak életében. Id. Szinnyi József 1862-től kezdve a Vasárnapi Újság hasábjain igyekezett ráirányítani az olvasóközönség figyelmét a folyóiratok növekvő fontosságára. Trefort Ágoston 1884-ben könyvtárnokokkal történt megbeszélés alapján állást foglalt a periodikák gondozása és rendezése, a nagyközönség számára hozzáférhetővé tétele mellett. Az azóta eltelt évszázadban a folyóiratok presztízse jócskán fölszokott, és a tudomány számos területén túl is haladta a könyvekét. De a periodikumok kurrens évfolyamai iránti felfokozott érdeklődés mellett növekvő igény mutatkozik a régi évfolyamok iránt is. Ez könyvtárügyünk számára lényeges tanulsággal szolgál: az archiválni nem tudó vagy nem akaró könyvtárak működési köre behatárolódik és ez nagyobb szerepet, újabb feladatokat ró a régi anyagot őrző, nagy könyvtárakra.

Bükyné Horváth Mária vizsgálata kimutatta, hogy az 1966 és 1973 között a visszamenőleges periodikumkötetek könyvtári használata – mind a társadalom-, mind a természettudományok területén – *emelkedést* mutat.\*\* Az OSZK központi folyóiratkatalógusától kért felvilágosítások és kölcsönzések hasonló tendenciát tükröznek. A kért folyóiratcímeknek csaknem a fele (42%) a régi anyagba tartozik. Az olvasói igények ilyen összetételét a gyakorló könyvtárosok tapasztalata szintén megerősítheti.

Mindezek fényében a régi állományok feltárása, közzététele még fontosabbnak tűnik. A KIK most megjelent első két kötetéről elmondhatjuk, hogy olyan szellemi szol-

- BÁRTFAI SZABÓ László; A Széchényi Könyvtár első katalógusa. = Magyar Könyvszemle. U.F. 34. 1927. 284. p.
- BÜKYNÉ HORVÁTH Mária; A periodikumok használatának átalakulása az Akadémiai Könyvtárban (1966, 1973, 1980). Budapest, 1983. 95–99. p.

gáltatás, amely a tájékoztatás alapvető forrása, s csak azon csodálkozhatunk, hogyan is voltunk meg eddig nélküle.

Az előzmények ismeretében sokáig hihetetlennek tűnt, hogy a hazánkban fellelhető külföldi folyóiratállomány kötet formájú katasztere valaha is megjelenik. Őszintén szólva még akkor sem reménykedtünk, amikor – tíz éve (a megjelenéshez képest hét éve) – jönni kezdtek az autopsziát igénylő zöld preprint-füzetek. De az a konok céltudatosság és rendíthetetlen munka, amit Szilvássy Zoltánné és munkatársai ebbe a nagyméretű vállalkozásba fektettek, végül is kézzelfogható közelségbe hozta e jegyzéket.

A KIK első két kötetének megjelenése sajnálatos módon nélkülözött minden nagyobb hírverést. Mégis, ez a sub rosa érkező két kötet számomra a KFKK napi, egyáltalán nem látványos szolgáltatását példázza. Másfél évtizedes olvasószolgálati tapasztalat megtanított tisztelni azt a felvilágosító munkát, amelyet – a korszerű tájékoztatás megteremtését béklyózó nehézségek ellenére – ez a részleg végzett. S emellett folyt a KIK szerkesztése: amikor könyvtárügyünk nagy alakja, *Sebestyén Géza* fölkerlte Szilvássy néát a retrospektív lelőhelyjegyzék összeállítására, több százezer bejelentés cédula formában várt feldolgozásra.

Zircz Péter a KIK előszavában a magyar könyvtárak összefogásának és együttműködési készségének mond köszönetet. Mégsem ünneprontás, ha szóvá tesszük, hogy ez a készség hosszú és szívós meggyőzés, utazások, személyes rábeszélés és lankadatlan egységesítő tevékenység kiküzdött eredménye. A bejelentések címleírásainak tarkasága és az elvek nem következetes követése az egységesítést rendkívül megnehezítette. A bejelentő cédulákat vizsgálva *Futala Tibor* például kendőzetlenül "alacsony címleírási kultúráról" beszél. Ezért is helyeseljük azt az elvet, hogy a KIK-ben szereplő könyvtárak körét szűkítették. Mert bár a bejelentő könyvtárak száma 855, a garantált hozzáférhetőség elve miatt a KIK-be csak 291 könyvtár állománya került. (A kis könyvtárak értékei így sem mennek veszendőbe, mert ritka, vagy unikális anyagok esetében ezeket az ún. korlátozottan együttműködő könyvtárakat is fölvették a jegyzékbe.) A szerkesztők viszont jogosan mellőzték azokat a könyvtárakat és intézményeket, amelyek nem őrzik meg anyagukat.

Néhány szó a KIK megszületésének előzményeiről. Egy központi címjegyzék kiadásának tervét először az MTA Könyvtártudományi Bizottsága vetette fel 1954-ben. Bár fölkerítették az OSZK-t a szerkesztésre, – miután a KC 1952-ben az OSZK gondozásába került, -- célhittel hiányában az előmunkálatok elakadtak. 1957-ben operatív bizottság alakult, amely a bejelentést elrendelő jogszabály tervezetét dolgozta ki. Élénkebb tevékenység a 183/1960. (M.K. 15.) MM sz. utasítás megjelenésétől számítható, amelynek 3. pontja kötelezte a könyvtárakat külföldi folyóirataik visszamenőleges bejelentésére. A cédulák egyre gyűltek, gazdájuk azonban nem volt. 1969-ben az MTA és az OMFb karöltve anyagilag is támogatta a vállalkozást, azzal a feltétellel, hogy a kiadvány öt éven belül megjelenik. 1970-ben vált önálló osztállyá a KFKK. Bár már 240 ezer cédula állt rendelkezésre, fölbecsülhetetlen értékű gyűjtemények adatai hiányoztak. Újabb feladatként el kellett érni azt, hogy a múzeumi könyvtárak és egyéb hálózatok is küldjenek anyagukról bejelentést. Utólagos kampány indult az egyházi gyűjtemények irányába, aminek az lett az eredménye, hogy sok olyan könyvtár, amelynek eddig nyilvános hozzáférhetősége nem volt, helyet kapott a KIK-ben értékes gyűjteményével. Kiemelt jelentőségű az MTA

\* FUTALA Tibor: Néhány javaslat a magyar nemzeti bibliográfia és a központi katalógusok rendszerének 1990-ig szóló továbbfejlesztésére. Az OSZK Évkönyve. 1981. (1983). 218.p.

Könyvtára Keleti Gyűjteményének szereplése a lelőhelyjegyzékben. A szerkesztési tevékenység esetenként olyan "mellékes" sikerrel is járt, hogy nem archiváló könyvtárakat beszéltek rá unikális, vagy ritka anyag megőzésére.

A folyóiratcímek leírásánál a külföldi lelőhelyjegyzékek három különböző elvet alkalmaznak; az utolsó cím alatti, a mindenkori cím szerinti és az első cím szerinti leírást. Mivel a hazai periodikumállományra általánosan jellemző a tördeltség és szórtság\*, továbbá címváltozásnál könnyebb előre, mint visszafelé keresni, a KIK szerkesztői végül is az első cím szerinti fölvételnél döntöttek. Az első cím alatti, ún. tömbösített címleírás nagy előnye, hogy többszörös címváltozás esetén is azonnal áttekinthető egy periodikum élettörténete, hátránya viszont a sok utaló. (Gondoljunk csak arra, hogy a törzsanyag és a kapcsolódó címek aránya nagyjából 50–50%.) Nem alkalmaztak tömbösített leírást új számozás esetén, valamint csak kelet-adat szereplésekor.

A kötet összeállításakor a szerkesztők figyelembe vették a híres külföldi vállalkozásokat, mint például az 1955-ös BUCOP-ot, amelyben a teljes anyaggal szereplő könyvtárak mellett vannak olyanok is, amelyeknek állományát csak szelektálva vették fel. Az elsődleges minta mégis a nagy francia Catalogue Collectif des Périodiques volt (amelynek első darabja, a 4. R–Z kötet 1967-ben jelent meg).

Végül néhány gondolat a KIK hasznáról. A kötet hatalmas terhet vesz le a KFKK válláról, s egyúttal rendkívül megkönnyíti a keresést; remélhetőleg a könyvtárosok élni is fognak ezzel a lehetőséggel. A könyvtárak közötti fokozottabb együttműködésre biztat, hiszen csonka állományok pótlására a könyvtárak közvetlenül egymáshoz fordulhatnak, másolatot, mikrofilmet kérhetnek.\*\* A KIK elősegíti az egyetemes hozzáférhetőséget a múzeumi, az egyházi stb. könyvtárak állományának bevonásával. Mivel a szerkesztő gárda az egyes periodikumok élettörténetét föltárta, a kötetben szereplő címleírások hitelesek: ezekkel a könyvtárak összevethetik és kijavíthatják saját fölvételeiket. Az sem tűnik utópiának, hogy könyvtáraink duplumaikat egyenesen oda küldhetnék, ahol azok a KIK szerint hiányoznak.

Az égető raktározási gondok miatt – még a lelőhelyjegyzékben szereplő könyvtáraktól is – nehéz azt kívánni, hogy ezentúl tartózkodjanak mindenfajta selejtezési manővertől. Józanul be kell látni, hogy a körütekintő, tervszerű állományapaszttásra a jövőben is sor kerül; így viszont a KIK egyre kevésbé lesz hű tükre a tényleges állapotnak. Ezért a lelőhelyjegyzék adathűségének megőrzése érdekében, indokoltnak tartanám, ha a Szerkesztőség gondoskodnék bizonyos korrekciók közléséről a jövőben is, talán a teljes mű megjelenése utáni egyszeri vagy időközönkénti supplementum formájában.

A KIK nagy lélegzetű, 8 kötetre tervezett vállalkozás, amelynek többi kötetei előreláthatólag az évtized végéig fognak megjelenni. A vállalkozás szervesen beleillik az OSZK alapítása óta folyó magas szintű tudományos kiadói tevékenységbe, ezért is kívánjuk, hogy ez a munka folytatódjék, – s egyszer sor kerülhessen a magyar folyóiratok lelőhelyének föltérképezésére is.

BÁNHÉGYI Zsolt

- Hogy milyen régi probléma ez, elég utalnunk az MTA Könyvtárának 1906-ban megjelent folyóiratjegyzékére, amelynek előszavában SZILY Kálmán a csonka folyóiratok nagy számáról panaszkodik.
- Ehhez kapcsolódik PAPP Istvánnak a közművelődési könyvtárakról írt gondolata, miszerint fiatal könyvtárainknak visszamenőleg is ki kell egészíteni állományukat. Vö. Könyvtári Figyelő, 23, 1977. 1. sz. 11. p.